

A' FELS. TS. ÉS K. KEGYELMES ENGEDE-
LEM MELLETT

A' M I N D E N E S
G Y Ü L Y T E M É N Y'
I V . L E V E L E .

*Költ Komáromban, Szent Jakab-Havának
11-dik Napján, 1789-dik Esztend.*

S. Patak. 1789. Jun. 1. Napj.

*A' Perubéli Ámerikai Lakosoknak nyelvek-
ről 's eredeteokről.*

Azt olvassuk *Kluverius'* Geográfiájában
az Ámerikai Peru nevezetű Tartománynak
régii Lakosi felől, hogy ők az ISTENT, a'
D kit

kit mindenek felett tiszteltenek, *Virac ochá-*nak, az-az Világ' Teremtőjének nevezték. Tulajdon szavai *Kluverius*nak, vagy is *Bunono János*nak, az ő munkáji' egyik ki-adójoknak, ekképpen vagynak: *Colebant Peruviani praecipue Deum, qui illis Virac ocha, idest Creator Mundi, ac secundo loco Solem (a).*

Mi Magyarok, ezen Németesen íratott szót, *Virac ocha*, így íránk-le 's mondanánk-ki: *Virág oka*, a' melly a' régi Magyarok' nyelvek fzerént éppen annyit tézzen, hogy az *l* és *r* betük igen könnyen el-tsefélődnek egymással, a' mint erre sok példákat láthatni *Bochard Sámuel*nek *Geographia Sacra* nevezetű munkájában (*b*). Melly el-tsefélődés, hogy a' Magyaroknál meg-eshetik, példa a' többek között ezen szó; *erköls*, melyet a' régieknél így találunk: *elkwlc* (*c*). De nevezetesen, ki-tetűzik az a' régibb Írásokból, hogy a' Magyarok régenten, ezen szóval: *Virág*, e' helyett is éltenek: *Világ*, a' mint azt e' következő példák bizonyítják: ←

I. „ *Sil-*

(a) Vid. *Philip' Cluverii* Introductio in universam Geographiam, cum Notis Joh. Bunonis, Hekeleit etc. Lib. VI. Cap. XIV. pag. 682. edit. Amstelæd. 1729. 4to.

(b) *Sam. Bocharti* Geographia Sacra, seu Phaleg. et Canaan Lib. I. Cap. 33, 42. etc.

(c) *Steph. Wespremi* Biogr. Medic, Hung. Centur. 2. Part. 2. pag. 192.

1. *Silvester János*, az 1541es Esztendőben ő általa ki-adatott Magyar Új Testamentomnak végén, tanítván a' hasonlatosság szerént való szóllások' formájokról, eképpen ír: — —

„ Ez ill'en beszéduel tele az Szent
 „ Írás, mell'hez hozzá kell szokni annak
 „ az ki azt óluassa. Könü pediglen hozzá
 „ zá szokni az mü nípünknek, mert nem
 „ ideghen ennek ez ill'en beszidnek neme.
 „ Il ill'en beszéduel naponkind való szold-
 „ sában. Il inekekben, kiváltkippen az
 „ Virág inekekben, mell'ekben czudálkatta
 „ minden níp az Magyar nípnek elméjnek
 „ éles vóltát az lelisben, mell' nem egéb'
 „ hanem Magyar poësis.

2. *Telegdi Miklós*, Pétsi Püspök és az Esztergomi Érseknek Vikáriusa, adott ki 1583-dik Eszt. az Ekklesiái Szent Tzeremóniákról egy könyvet, melly 'újra ki nyomtattatott Kutassi János Györi Püspök' költségével, ilyen titulus alatt; *Agendarius Liber Continens ritus et caeremonias, quibus in administrandis Sacramentis, benedictionibus etc. Parochi et alii Curati in Dioecesi et Provincia Strigoniensi utuntur.* Tirnaviae 1596. 4to. A' könyv íratott rész szerént Deákül, rész szerént Magyarúl. Ezen könyvnek 89.dik le velén, a' 6-dik és 9-dik Parantsolatok sze-
 D 2 rént,

rént, a többek között ilyen kérdést tézen a' Pap, a' gyónó Személy' elébe: — —
 „ Enekektélé, auagy hallgattálé Virág
 „ ineket, mell'ekbe testi szeretetrül, és
 „ buia dolgokrul vólt emlékezet? “

Ezen Íróktól, az úgy nevezett *Világi Enekek*, neveztetnek *Virág Enekeknek*. Mellyből meg-tétfzik, hogy a' régi Magyarok, ezen szóval, *Virág*, e' helyett is él-tenek, hogy *Világ*. És így a' Perubélieknek is ezen szóllások: *Virág oka*, a' régi Magyarok' nyelvek szerént éppen annyit té-fzen, mint: *Világ oka*; a' melly e' Világ' szerző okának a' Teremtő ISTENnek, igen ditsőséges nevezete.

Már most ilyen *Jegyzést* tétzek: A' hangnak ezen meg-egygyezése, melly szerént mind a' Perubéli Amerikai Lakosoknak, mind a' régi Magyaroknak nyelvekben, ezen szóllás *Virág oka*, éppen egygyet jelent, vagy tsak tsupa történet, mellynek semmi különös oka nintsen; vagy pedig bizonyos fundamentomon épültt dolog. Ha ez nem egyéb, minden ok 's fundamentom nélkül való történetnél: tehát egy nyilván való bizonyságunk vagyon arra, melly könnyen meg-tsalatkoznak azok, a' kik ugyan tő hegyre szedik a' Magyaroktól egészen különböző nemzeteknek, 'Sidóknak, Persáknak 's egyebeknek nyelveket, úgy keresik ben-

bennek a' Magyar nyelvet, 's mihelyt valamely tsak kevésé hasonló hangú szóra akadnak is, erőszakosan Magyart tsínálnak belőle. Így tselekefsznek a' többek között Otrokotsi Foris Ferentz, és Kalmár György. Tudom én, hogy a' fok felé terjedett, és fok Sczithiai népekkel atyafiságos Magyar nemzet nyelvének nyomait, fok nemzeteknél lehet még ma is találni, kivált a' mellyek hasonlóképpen Sczithiából vették eredeteket: egyedül azokra nézve fog ezen Jegyzés lenni, a' kik az egészen különböző nemzetek nyelveikben a' hangnak akármitsodás egymáshoz való közelítését, mód nélkül fürgetik.

Ha pedig ellenben, a' hangnak 's annak értelmének ezen meg-egygyezése, valamely bizonyos fundamentomon épült dolog: tehát egyenesen a' nyelvnek régi törsökére vezet, és arra mutat, hogy mind a' Magyaroknak, mind a' Perubéli Ámerikai Lakosoknak régi Elejik egymáshoz atyafiságosok vóltanak, 's azon egy helyből származtanak. A' Magyarok felől tudjuk, hogy azoknak régi Elejik, a' Hunnuszok, az Ásiai Sczithiának Északra hajló részeiben laktanak, Khinán feljül, ki-terjedvén szélesen mindenfelé abban a' nagy Tartományban, mellynek némely helyeiben még most is fenkitől nem függő, másutt pedig a' Khinai birodalommal egygyesültt *Magor* (vagy is *Magyar.*)

Sczithák lakoznak. — Az Ámerikai Lakosoknak eredeteket a' mi illeti, arról nagy kérdés vagyon a' Histórikusok között. Különösen fürgeti ezt a' kérdést ama híres nevezetű *Voltaire*, azon munkájában, melyet *Bazin Abbas'* neve alatt ki-adott ilyen titulussal: *la Philosophie de l' Histoire (a)*, és azt állítja, hogy nem másunnan származtanak, hanem magában Ámerikában termettenek az oda való emberek, éppen úgy, mint termett a' fü a' mezőben. De más fontosabb Histórikusok, a' kik nem kételkednek abban, hogy az egész emberi nemzetiség egy vérből származott, úgy gondolkoznak, hogy régenten Ámerikát igen könnyen által-hajókázható szoros tenger szakasztotta el Ásiától, vagy talám valamelly darabja egészen öszve is vólt ragadva Ásiának Északra 's Napkeletre hajló részével; hanem idővel a' tengernek dühössége szakasztotta el tőle, éppen úgy mint Szitziliát Olasz-Országának alsóbb részétől, mellyel az regenten öszve vólt ragadva. Még ma is Kamtsatkából, és a' szomszéd tenger mellyéki Tartományokból, Ámerikába elég rövid úton által lehet evezni. Könnyű pedig fel-tenni, hogy régenten még rövidebb vólt ez az út; mivel minémű nagy változásokat téfzen gyakran a'

szom

(a) a' VIII-dik Réfzben.

szomszéd száraz földeken a' tengernek ereje, kivált ha közel hozzá tűz-okádó hegy le-
jénd, a' mitsodás Kamtsatkában is talaltatik;
azt a' Históriák eléggé bizonyítják. — Ál-
tal-mehettek hát könnyen, a' külömben is
szüntelen vándorló Sczithák, Ásiának Észak
és Napkelet felé fekvő részeiből Ámérikába,
és azt lakosokkal bé-tölthették, még pedig
ollyakkal, kik közzül némelly Férjfiak sza-
kállosok, mások ellenben szakállatlanok vól-
nának; mivel ma is, Ásiának említett részei-
ben, a' Tungusi, Barabintzi, és más némelly
Sczithák szakállatlanok, holott egyebek az
ő szomszédásaikban szakállosok.

Úgy tartom, hogy ez a' vélekedés igen
nagyon hihető; leg-alább nintsen benne fem-
mi, a' mi a' földnek természetével, és a'
Históriákkal meg ne egygyezne. Éppen hogy
más erősség a' *lehetőségen* kívül, ennek bizo-
nyítására, még eddig nem igen találtatott. De
hogya a' fel-tett Jegyzés szerént, a' Perubéliek
nyelvekben találató Magyaros szó, mely sze-
rént az ISTEN *Kilág okának* neveztetik,
bizonyos, és a' nyelvnek régi törzsökére
vezető fundamentomon épült dolog találna
lenni: egy szép erősségünk vólna mindjárt
arra, hogy a' Perubéli lakosok, vagy leg-
alább az ő Inka nevezetű Fejedelmeik, a'
kik az Isteni-tiszteletet közöttök fel-állítot-
ták, Ásiának Északra 's Napkeletre hajló ré-

széiből vették a' magok régi eredeteket, a' honnan származtak-ki a' Hunnus Magyaroknak is régi Elejik; és ez vólna már annak az oka, hogy még ma is, mind a' két nemzetnél, helyel-helyel, hasonló szóllások formáji találatnak.

Nem hallgathatom-el azt is, hogy vagnak olyan újabb Histórikusok, kik némelly Ámerikai népeknek eredeteket, egyenesen az úgy nevezett *Mantschu* Sczithák között keresik, kik éppen Kínának szomszédságában laknak, és a' kik között való a' mostan uralkodó Khinai Tsászárnak is familiája. Ezeknek pedig nyelvekben, ilyen Magyaros szóllást jegyzett-meg T. Pray Uram: *jó van, jó van* (a). Nem is tsuda, ha nyelvekben illyetén szóllásformáji találatnak, mivel a' régi Hunnusoknak szomszéd Atyjokfijai között való, vagy talám egyenesen azoknak maradékaik.

Ezek szerént már, a' nyelvnek tulajdonsága igen szép jeleket adna az Ámerikai lakosok eredeteknek valamelly bizonyossággal való ki-nyomozására. — De mivel én magamtól annak okát 's utólsó fundamentomát meghatározni nem bátorkodom, honnan vette magát a' Perubéliek' nyelvekben, azon fokszor említett szóllásnak formája, melly
fze-

(a) Differt. in Annales veteres Hunnorum, Avar. et Hungar. pag. 43.

fzerént az ISTENT, *Virág*, vagy is *Világ* okának nevezik: annak meg-ítélését az Erdemes Ólvasok' elejikke terjesztem, és ha valakitől ez eránt világosító tudósítást nyerhetek, különös köszönettel fogom venni. Írtam Sáros-Patakon. 1789-dik Elztend. Juniús' 1. napján.

Szombathi János Pró-
feszor, m. k.

A' melly Túdós Hazafjak ilyen vagy más forma Jegyzéseket, Versekben vagy pedig folyó beszédben készültt rövid munkátskájikat hozzánk fel-küldik, mind elötünk, mind az egész Haza előtt kedves dólgot fognak tselekedni. — Különösen kéretetnek Hazánk' Nemes Szüzei 's Afzonyságai, hogy üres óráikban származható únalomoknak el-szélesztésére méltóztassanak némelly Találós Meséket 's Rejtett Szókat rövid versekbe foglalni, 's nekünk frankózott leveleikben azoknak értelmekkel egygyütt felküldeni, hogy kedves Neveik alatt azokat a' Közönséggel közölhessük. —

— Hoc est —

Vivere bis, vita posse priore frui.

Mart.

Élte édességét kétszeresen ízsza

Ki gyönyörködve néz az el-múltra viszsza.

D 5

Nints

Nints semmi a' mi az emberi életnek ama nagy ellenségét az únalmat jobban elfozlassa, mint a' szép és hasznos könyveknek olvasások. — A' ki életét a' böltéségnek keresésére fordítja, 's elméjét sok szép tudományokkal meg-rajja, meg-hofzszabítja az idejét, de nem teszi únalmassá. — A' híres Locke azt mondja, hogy; „ Az egy-
 „ mást követő ideák vagy gondolatok az
 „ idő' hofzszúságának mértékei. Innen van,
 „ hogy mikor mélyen alszunk, és semmit
 „ sem álmodunk, nints akkor semmi ideánk
 „ az időnek tartósságáról. — Az a' szem-
 „ pillantás, mellyben meg-szününk képze-
 „ lődni, és a' mellyben ismét el-kezdünk
 „ gondolkozni, láttatik nekünk egymást éni,
 „ ha színtén köztök sok ezer esztendőök foly-
 „ tak volna is el. “ *Van Svieten* maga es-
 mért egy nagy alvót, a' ki a' többek közt
 egyszer három Hónapoknál tovább aludt, de
 semmi módon el nem hitethették vele, ha-
 nem még is szerentsére emlékezett arra, hogy
 akkor nap vetettek tavaszit mikor el-aludt,
 's azért is ki-vivén a' mezőre, meg-mutat-
 ták néki, hogy már aratják azt a' búzát,
 mellyet az nap vetettek. — Szint úgy nem
 lenne az embernek semmi képzelődése az
 időnek tartósságáról ébrenten is, ha lehetsé-
 ges volna az, hogy egy gondolat úgy meg-
 feneklene elméjében, hogy semmi más gon-
 dolat

dolat ahoz ne járúlna. — Ezért mondja *Mallebranche*, az igazság' kereséséről írott könyvében, hogy nem lehetetlen az, hogy olly állatok éljenek, a' mellyeknek fél-óra olly hofzfú lenne, mint nekünk száz esztendő. — —

A' Musulmánok' Bibliájokban, a' *Koránban*, van egy mese, mellyből azt lehetne ki-hoznunk, hogy talán Muhamed is így gondolkozott. „ Azt olvassuk ott, hogy egy „ reggel ki-vitte Gábriel Angyal Muhamedet ágyából, hogy meg-mutassa néki a' „ hét Égeket, a' Paditsomot, és a' Poklot, „ mellyeket ő mind forra járt, 's azon kívül, „ az ISTENNél kilentzven nyóltz ezer audentziát nyert egymás után. Mind ezek „ pedig olly hirtelen meg-estek, hogy mikor visszajött, még az ágyát melegen „ találta, főt a' melly butykost Gábriel Angyal fietségében fel-düjtött, még abból sem „ folyt-ki a' víz mikorra Muhamed haza „ ért, és azt fel-támasztotta. “ — Azt be-
szélik a' Törökök, hogy egy Egyiptomi Sultán nagy nevetséget szokott üzni e' Históriából; de egyszer egy híres Muftival beszélvén róla, a' ki tsudákat is tudott tselekedni, az azt mondá néki, hogy el-hiteti véle ezt a' Históriát, tsak hogy fogadja-meg a' mit tőle kíván, a' melly tsak abból állott hogy egy kád vízbe üsse-bé a' fejét. A' Sultán
meg-

meg-tselekedte, 's a' kád körül álló Pap és Udvari Tifztek' jelenlétekban a' vizbe mártotta a' fejét. De mi lett belőle? Azon-hirtelen el-ragadtatott a' tenger' mellé egy hegy alá, hol fok ideig vándorogván, végre bé-ment egy Városba, ott feleségül vett egy szép paraszt Leányt, mellytől születtek hét fiai és leányai. De ezek el-halálozván, utóljára olly nagy szegényénységre jutott, hogy már tsak nem éhel veszett-el. Magában térvén azért Muhamedhez folyamodott, 's az ő rendelése szerént meg akarván mosódni, a' tengerbe mártotta fejét. — De alig húzta onnan azt ki, hogy meg-látja magát a' kád mellett azon személyek között a' kik oda kísérték. A' Muftira támadván azért dorgálta azt, hogy őtet olly fok nyomorúságoknak-ki-tette, mellyeket renddel elő-beszélt. De ítéljétek-meg melly nagy lehetett az ő bámúlása, a' mikor meg-mondották néki a' Tifztek, hogy mind ez tsak álom vólt, és hogy egy talpalatnyira sem távozott-el a' kádtól. — A' Mufti élt a' jó alkalmazossággal, hogy el-hitesse vele, hogy tehát a' Muhamed' hofzszú útja sem képtelen, és hogy az ISTEN meg-tselekedheti, hogy ezer ezrtendő tsak annyi légyen, mint egy óra. — Ítéljék-meg az ólvasók, mennyire egygyezhet-meg a' Muhamed' meséje, a' két Bóltsek' értelmekkel: de kérjük, arra is, hogy

hogy

hogy vegyék gondolóra, melly fokkal terjeszthetnénk meszszebb életünk' határát ha azt a' böltselkedésnek keresésére fordítanánk. — A' hijjábavaló ember az ő kívánságit követi, a' bölts gondolkozik ideájról. Mind a' kettőnek hozszú az idő, amannak azért, mert nem tud mit csinálni vele, ennek pedig azért, mert annak minden minútáit új és hasznos gondolkozásai által különbözteti meg. — Ama kíván tőle szabadúlni, mint valamely únalmas teréhtől; e' pedig fél, hogy mindjárt meg-fosztatik tőle. — A' ki heverésben 's tudatlanságban élt, ha visszanez el-múltt életére, nem lát abban egyebet száraz köszikláknál. A' ki pedig a' böltseségnek keresésében 's virtusoknak gyakorlásokban fáradozott, annak el-tölttt élete hasonló egy zöldellő és termékeny mezőhöz, mellynek minden részei hasznos plántákkal 's kies virágokkal ékeskednek.

Nagy dítserctet érdemelne az az Erdemes Hazafi, a' ki a' Magyar (Orthográfiát) helyes írás' módját nyelvünk' természetéhez képest fundamentomosan ki-dólgozná; mert femminek fem vagyunk nagyobb hijjával, mint ennek. — Még eddig mi is a' melly könyveket ki-adtunk, azokban a' legközönségesebben bé-vett, de valóban hibás

bás írás' módját a' *Könyv-nyomtatónak* követni engedték: de minthogy ez már előttünk helyben nyomtattatik, leg-alább a' nagyobb hibákat benne el-távoztatni igyekezzük, úgy mindazáltal hogy a' *Grammatikusokkal* perbe szállni éppen nem akarunk.

A' Találós Mese vólt *Agy-velő*, a' Rejtett-fzó pedig *Harang*, mellyben van *ha, rang, harag, hang*, 's a' t.

Találós Mese.

Hegyen hó, hegy alatt eső tsepeg tsorog,
 Hol alább egy malom tsak alig tsikorog
 Mert harmintz-kettőből, tsak négy öt maradott
 'S A' völgyön hijában a' tó meg-áradott.

Rejtett Szó.

Ketteje dög bőrt szúr: más ketteje bár legyen
 én Úr
 Meg-gyöz engemet is; négy pedig el-temet is.

A méhekről tett Jegyzések folytattatnak.

A' ki a' méhekkal való gazdálkodásnak hasznát kívánja venni, szükség hogy a' helyet jól meg-válaszsa. Különös jó hely a' mé-

a' méheknek az, a' hol egy fertálynyi, vagy leg-feljebb fél-órányi földre vetéseket, réteket, fok élő-fákat, reptzéket, babokat, és fok egyébféle plántákat bőven találhatnak. El-repülnek ugyan gyakran egy mértt-földnyire is, ha elébb eleséget nem kapnak; de ez a' hoszszú út mind a' gazdának, mind nekik káros, mert kevesebbfzer fordulhatnak, kissebb terhet köthetnek, 's az úton is több szerentsétlenségeknek vagynak kitétetve. Ha az embernek módja van benne, igen jó a' méheket erdőben tartani.

1. Hasznos a' méheknek, ha közel hozzájuk kis, tavatskák, vagy pedig ganéjos gödrök vagynak. Őrizni kell őket az Északi széltől, és a' Napnyúgoti széltől is, melly gyakran zápor esőket hoz reájok. Szükséges azért mind a' két oldalról, ha kö-fallal nem lehet, leg-alább deszkázatokkal fedezgetni őket.

2. A' nedves és hideg helyek igen ártalmasok a' méheknek. Meg-lehet pedig, hogy valamelly hely Délnek feküdjön, még is hideg légyen. Illyenek mind azok a' helyek, mellyekben tavaszszal a' hó fokára olvad-el. A' nedves és hideg helyeken nem csak nem tenyésznek a' méhek, hanem végképpen is el-vefznek.

3. Igen jó a' méheknek, ha harmincz negyven lépésnyire a' kasoktól nintsenek
fem-

femmi nagy épületek vagy élő-fák, hanem szabadon repülhetnek. De ha ez el-kerülhetetlen, lehet őket ilyen helyen is tartani; de azzal a kárral, hogy a' magasan való repülésben a' fetskéktől 's verebektől könnyebben el-kapattatnak. A' magas élő-fák azért is igen alkalmatlanok, hogy ha a' rajok azokra repülnek, sok bajjal lehet róluk le-venni. Leg-jobban tselekezik a' Méhész, ha méhei körül szőlő-tökét 's birsalma-fákat plántál, mellyeket a' méhek különösen láttatnak szeretni.

(a' többit mászor.)

Hogy kell a' káposztát 's egyéb plántákat a' hernyóktól óltalmazni?

Mikor más egyéb fákat 's plántákat a' hernyók egészen le-koppasztanak, még akkor is nem illetik az eger-fákat: a' honnan azt lehet ki-hozni, hogy az eger-fának nedvességét éppen nem szeretik. — Szedjed tehát kádba az eger-fa levelet, (terem ez a' fa főképpen a' nedves és posványos helyekben) áztasd tizen-négy napokig és gyakran keverd-fel: azután ennek levével öntözd néha-néha plántáidat 's nem fogják illetni a' hernyók. — —

